

ТАЪЛИМ ВА СОҒЛИҚНИ САҚЛАШ ТИЗИМИДАГИ КАДРЛАРНИНГ ПРОФЕССИОНАЛ ТАЙЁРГАРЛИК ДАРАЖАСИ

Фуркат ХОДЖАЕВ,

Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги
Давлат сиёсати ва бошқаруви академияси
мустақил тадқиқотчиси

Аннотация: мақолада соғлиқни сақлаш ва ижтимоий хизматлар кўрсатиш соҳасидаги кадрлар динамикаси, соғлиқни сақлаш соҳасидаги кадрларнинг ихтисослик бўйича тақсимоли таҳлили амалга оширилган. Келажакда таълим ва соғлиқни сақлаш соҳасидаги кадрлар потенциаллини янада ривожлантириш учун комплекс ёндашувни амалга ошириш зарурлиги асослаб берилган.

Калит сўзлар: таълим ва соғлиқни сақлаш, тизим, кадрлар потенциалли, профессионал компетенциялар, модернизация, технологиялар, илмий даража, тайёргарлик даражаси.

Уровень профессиональной подготовки кадров в системе образования и здравоохранения

Фуркат Ходжаев,

независимый исследователь Академии государственной политики и управления
при Президенте Республики Узбекистан

Аннотация: в статье проведен анализ динамики кадрового состава в сфере оказания медицинской и социальной помощи, распределения медицинских работников по специализациям. Обосновано необходимость внедрения комплексного производства для расширения системы подготовки кадров в сфере будущего образования и здравоохранения.

Ключевые слова: образование и медицина, система, кадровый потенциал, профессиональные компетенции, модернизация, технологии, ученая степень, уровень подготовки.

Level of professional training of staff in the education and healthcare system

Furkat Khodjaev,

Researcher, Academy of Public Policy and Administration under
the President of the Republic of Uzbekistan

Abstract: this article it analyzes the dynamics of the workforce in the provision of medical and social care, as well as the distribution of medical workers by specialization. The necessity of introducing integrated production to expand the system of training personnel in the field of future education and healthcare is substantiated.

Keywords: education and health, system, personnel potential, professional competences, modernization, technologies, academic level, training level.

Таълим ва соғлиқни сақлаш тизимидаги кадрлар потенциали ҳар бир мамлакатнинг барқарор ривожланиши ва фуқароларнинг ҳаёт сифатини таъминлашда стратегик аҳамиятга эга. Ўзбекистон Республикасида сўнгги ўн беш йил давомида амалга оширилган кенг кўламли ислохотлар натижасида ушбу икки муҳим соҳа ҳам туб ўзгаришларга дучор бўлди. Таълим тизимида янги ўқув дастурлари, замонавий ўқитиш услублари ва халқаро стандартларга мувофиқ таълим муассасалари яратилди, соғлиқни сақлаш соҳасида эса, тиббий хизматлар сифати, замонавий тиббий технологиялар ва профилактика тизими сезиларли даражада яхшиланди. Бироқ ушбу ижобий ўзгаришларнинг самарадорлиги, кўп жиҳатдан, мазкур соҳаларда фаолият юритаётган кадрларнинг профессионал тайёргарлик даражаси, малака ошириш имкониятлари ва замонавий талабларга мослашув қобилиятига боғлиқ. Статистик маълумотларга кўра, таълим соҳасида фаолият юритаётган кадрлар сони сўнгги ўн беш йилда 17,5 фоизга, соғлиқни сақлаш соҳасида эса, 16,8 фоизга ошган бўлса-да, бундай ўсишнинг сифат жиҳатдан қанчалик самарали эканлиги чуқур таҳлилни талаб қилади.

Замонавий глобал тенденциялар ва рақамли трансформация жараёнлари таълим ҳамда соғлиқни сақлаш соҳасидаги кадрлар олдига янги талаблар қўймоқда. XXI асрда таълим берувчи ва тиббий ходимлар нафақат ўз соҳалари бўйича чуқур билимга эга бўлиши, балки рақамли технологияларни қўллаш, халқаро ҳамкорлик қилиш, доимий ўз-ўзини ривожлантириш ва инновацион ёндашувларни амалга ошириш кўникмаларига ҳам эга бўлиши зарур. Бундан ташқари, COVID-19 пандемияси таълим ва соғлиқни сақлаш соҳаларида ишлаётган кадрларнинг мослашувчанлик

қобилияти, масофавий иш услублари ва фавқулודда вазиятларда фаолият юритиш кўникмаларининг муҳимлигини яққол кўрсатди. Ўзбекистонда таълим ва соғлиқни сақлаш соҳасидаги кадрларнинг ҳозирги ҳолати, уларнинг профессионал компетенциялари ва келажакдаги ривожланиш истиқболлари мамлакатнинг бошқарув тизимини такомиллаштириш ҳамда халқаро миқёсда рақобатбардош кадрлар тайёрлаш контекстида алоҳида тадқиқот ва таҳлилни талаб қилади.

Таълим ва соғлиқни сақлаш соҳаларидаги кадрлар потенциали мамлакатнинг келажак истиқболларини белгиловчи асосий омиллардан биридир. Ўзбекистон Республикасида амалга оширилаётган кенг кўламли ислохотлар контекстида таълим ва соғлиқни сақлаш тизимларини модернизация қилиш, шу жумладан, ушбу соҳаларда фаолият юритаётган кадрларнинг профессионал тайёргарлик даражасини ошириш стратегик вазифа сифатида белгиланган. Мамлакатда сўнгги йилларда таълим соҳасида 1102,0 минг кишидан 1294,7 минг кишигача, соғлиқни сақлаш соҳасида эса, 596,2 минг кишидан 696,2 минг кишигача бўлган ўсиш кузатилмоқда, бу ижтимоий соҳаларнинг динамик ривожланишидан далолат беради. Бироқ, миқдорий кўрсаткичларнинг яхшиланиши билан бир қаторда, кадрларнинг сифат жиҳатидан тайёргарлик даражаси, малака ошириш тизими ва замонавий талабларга мослашув қобилияти масалалари ҳам катта аҳамият касб этади.

Таълим ва соғлиқни сақлаш соҳалари ўзаро боғлиқ тизимлар бўлиб, таълим тизими малакали тиббий кадрлар тайёрлашда ҳам муҳим вазифани бажаради. Шу билан бирга, бу икки соҳа давлат бошқаруви тизими учун малакали мутахассислар тайёрлашнинг асосий

манбаи ҳисобланади. Замонавий ша-роитларда рақамли технологияларнинг жадал ривожланиши, глобаллашув жа-раёнлари ва халқаро стандартларга мувофиқлик талаблари таълим ва соғ-лиқни сақлаш соҳасидаги кадрларнинг профессионал компетенцияларига янги талаблар қўймоқда. Ўзбекистон давлат бошқаруви тизимининг самарадорли-гини ошириш учун ушбу соҳалардаги кадрлар потенциални тўлиқ қиёслаш, мавжуд муаммоларни аниқлаш ва улар ечимини ишлаб чиқиш зарур. Шу мақ-садда статистик маълумотлар таҳлили, халқаро тажрибаларни ўрганиш ва пер-спектив ривожланиш йўналишларини белгилаш муҳим аҳамият касб этади.

Ўзбекистон Республикаси Миллий статистика қўмитасининг маълумотла-рига кўра, таълим соҳасида банд бўлган-лар сони 2010-2024 йиллар давомида барқарор ўсиш тенденциясини кўрсат-моқда [1]. 2010 йилда таълим соҳасида 1102,0 минг киши фаолият юритган бўл-са, 2024 йилда бу кўрсаткич 1294,7 минг кишига етди, яъни 17,5 фоизга ўсиш рўй берди. Бу ўсиш мамлакатда таълим

профессионал тайёргарлик даража-си ҳам сезиларли равишда яхшилан-моқда. Олий маълумотли ўқитувчилар улуши 2010 йилда 65,2 фоизни ташкил қилган бўлса, 2024 йилда бу кўрсаткич 78,5 фоизга етди, бу таълим сифатининг яхшиланиши учун муҳим замин ярат-моқда [3].

Соғлиқни сақлаш ва ижтимоий хиз-матлар кўрсатиш соҳасидаги кадрлар динамикаси ҳам ижобий тенденцияни намоён этмоқда. 2010 йилда 596,2 минг киши бўлса, 2024 йилда 696,2 минг ки-шига етди, яъни 16,8 фоизга ўсиш куза-тилди. Бу ўсиш мамлакатда соғлиқни сақлаш тизимини ислоҳ қилиш, янги тиббий муассасалар қуриш ва тиббий хизматлар сифатини яхшилаш бўйича амалга оширилаётган тадбирларнинг самарадорлигини кўрсатади [4]. Тиббий кадрларнинг миқдорий ўсиши билан бир қаторда, уларнинг малака даражаси ҳам доимий яхшиланмоқда. Олий тиб-бий маълумотга эга шифокорлар улуши ортиб бормоқда, ўрта тиббий ходимлар-нинг малакаси ҳам мунтазам равишда оширилмоқда.

1-жадвал

Таълим ва соғлиқни сақлаш соҳасидаги кадрлар динамикаси (2010-2024, минг киши)

Йил	Таълим соҳасидаги кадрлар	Ўсиш суръати (%)	Соғлиқни сақлаш	Ўсиш суръати (%)
2010	1102,0	–	596,2	–
2015	1105,3	0,3	601,5	0,9
2020	1158,2	4,8	669,5	11,3
2024	1294,7	11,8	696,2	4,0
Умумий ўсиш	192,7	17,5	100,0	16,8

тизимини кенгайтириш, янги таълим муассасаларини қуриш ва таълим си-фатини яхшилаш бўйича амалга ошири-лаётган кенг кўламли ислохотларнинг бевосита натижаси ҳисобланади [2]. Таълим соҳасидаги кадрлар сонининг ортиши билан бир қаторда, уларнинг

Таълим соҳасидаги кадрларнинг профессионал тайёргарлик даражаси ва малака таркиби таҳлили шуни кўрса-тадики, бу соҳада сифат жиҳатидан ҳам сезиларли ўзгаришлар рўй бермоқда. Илмий даражага эга ўқитувчилар сони ортиб бормоқда, педагогик кадрларнинг

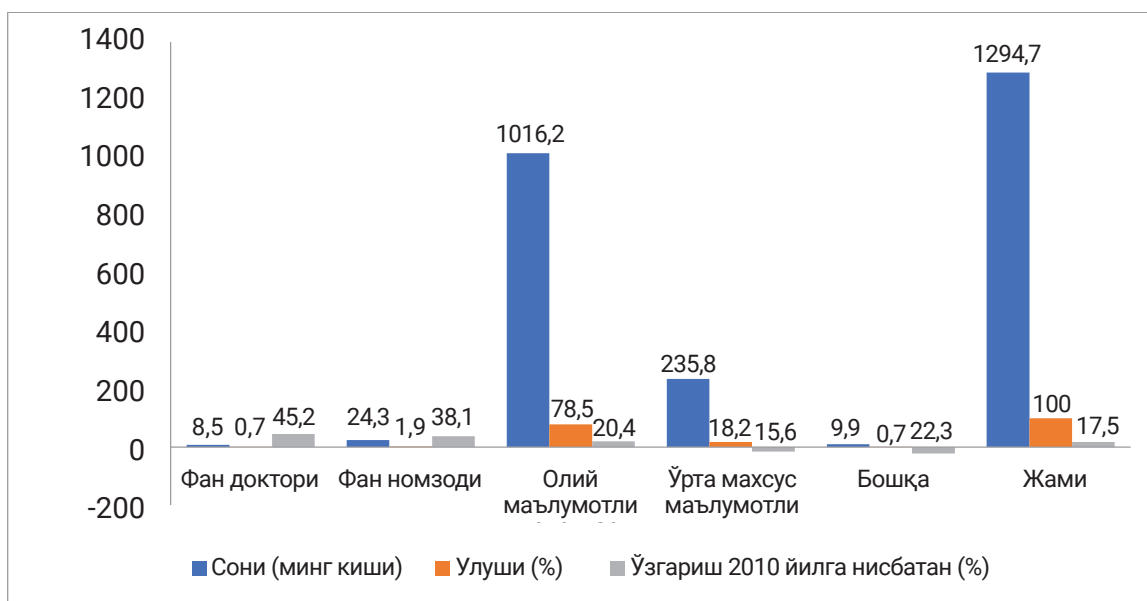
халқаро малака ошириш дастурларида қатнашиш имкониятлари кенгаймоқда [5]. Бироқ ҳали ҳам айрим муаммолар мавжуд: қишлоқ жойлари учун малакали ўқитувчи кадрларнинг етишмаслиги, аниқ фанлар ўқитувчиларининг (математика, физика, кимё) етишмаслиги ва замонавий ўқитиш технологияларини қўллашда қийинчиликлар кузатишмоқда. Бу муаммоларни ҳал қилиш учун мақсадли кадрлар тайёрлаш дастурлари ишлаб чиқилмоқда ва амалга оширилмоқда.

Соғлиқни сақлаш соҳасидаги кадрларнинг малака таркиби ва профессионал тайёргарлик даражаси таҳлили ҳам муҳим маълумотларни беради. Тиббий кадрлар орасида ихтисослашув даражаси ортиб бормоқда, тор соҳаларда чуқур билимга эга мутахассислар сони кўпаймоқда [6]. Бироқ, айрим ихтисосликлар бўйича, айниқса, педиатрия, гериатрия, психиатрия ва қишлоқ жойлари учун умумий амалиёт шифокорлари етишмаслиги муаммоси мавжудлигича қолмоқда. Тиббий технологияларнинг жадал ривожланиши ва замонавий даволаш усулларининг жорий этилиши би-

лан тиббий кадрларга доимий малака ошириш зарурияти кучаймоқда.

Таълим ва соғлиқни сақлаш соҳалари ўртасидаги ўзаро боғлиқлик алоҳида таҳлилни талаб қилади. Таълим тизими тиббий кадрлар тайёрлашда асосий роль ўйнайди ва бу жараённинг сифати бевосита соғлиқни сақлаш тизимининг самарадорлигига таъсир қилади [7]. Ҳозирги вақтда Ўзбекистонда 7 та давлат тиббиёт олий таълим муассасаси ва бир қатор хусусий тиббиёт институтлари фаолият юритмоқда. Ушбу муассасаларда ўқитувчи-профессор кадрлар таркиби ҳам доимий яхшиланмоқда. Тиббий таълим соҳасида замонавий симуляцион марказлар, виртуал лабораториялар ва амалий ўқитиш базаларининг яратилиши ўқитиш сифатини сезиларли даражада оширмоқда.

Ҳудудий тақсимот нуқтаи назаридан қарайдиган бўлсак, таълим ва соғлиқни сақлаш соҳасидаги кадрлар, асосан, шаҳар ҳудудларида тўпланган [8]. Тошкент шаҳри ва вилоят марказларида бу соҳа мутахассислари зичлиги юқори бўлса, қишлоқ жойларида етишмаслиги кузатилади. Бу ҳолат қишлоқ аҳолиси-

1-расм. Таълим соҳасидаги кадрларнинг малака даражаси бўйича тақсимоти (2024 йил)

нинг таълим ва тиббий хизматлар олиш имкониятларини чеклайди ҳамда ҳудудий номутаносибликни келтириб чиқаради. Масалан, Тошкент шаҳрида таълим соҳасидаги кадрлар зичлиги 1000 та аҳолига 45 кишини ташкил қилса, қишлоқ жойларида бу кўрсаткич 28 кишини ташкил қилади.

шини кўрсатади. 55 ёшдан юқори мутахассисларнинг улуши иккала соҳада ҳам 5 фоиздан ошмайди, бу кадрларнинг ёш таркиби янгиланишини билдиради.

Профессional ривожланиш ва малака ошириш тизими таҳлили шуни кўрсатдики, таълим ва соғлиқни сақлаш соҳасидаги мутахассисларнинг доимий

2-жадвал

Соғлиқни сақлаш соҳасидаги кадрларнинг ихтисослик бўйича тақсимооти (2024 йил)

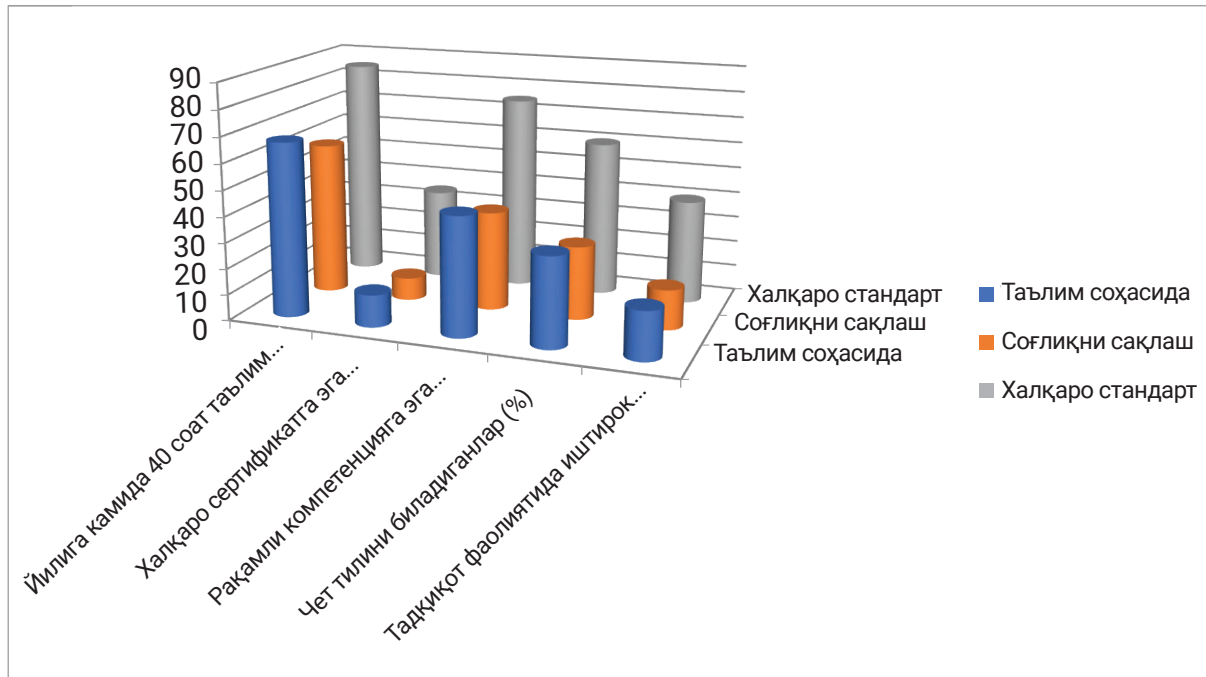
Ихтисослик	Сони (минг киши)	Улуши (%)	Етишмовчилик (%)
Умумий амалиёт шифокорлари	145,8	20,9	15,2
Педиатрлар	89,4	12,8	22,1
Жарроҳлар	62,7	9,0	8,5
Терапевтлар	78,3	11,2	12,8
Гинекологлар	45,2	6,5	18,7
Ўрта тиббий ходимлар	217,4	31,2	25,4
Бошқа мутахассислар	57,4	8,4	14,6
Жами	696,2	100,0	17,8

Гендер таркиби жиҳатидан таълим ва соғлиқни сақлаш соҳалари аёлларнинг юқори иштироки билан ажралиб туради. Таълим соҳасида аёллар улуши 68,5 фоизни, соғлиқни сақлаш соҳасида 72,3 фоизни ташкил этади [9]. Бу тенденция глобал миқёсда кузатиладиган хусусият бўлиб, бу соҳаларда аёлларнинг табиий мойиллиги ва ижтимоий ролинг акси ҳисобланади. Бироқ юқори лавозимларда эркеклар улуши нисбатан юқори бўлиб, раҳбарият лавозимларида гендер мувозанатини таъминлаш масаласи ҳали ҳам долзарб ҳисобланади.

Ёш таркиби нуқтаи назаридан таҳлил қиладиган бўлса, таълим соҳасида 35-45 ёшлилар гуруҳи энг юқори улушга (32,1 фоиз) эга бўлса, соғлиқни сақлаш соҳасида 25-35 ёшлилар гуруҳи устунлик қилади (31,4 фоиз). Бундай ҳолат таълим соҳасининг нисбатан барқарор бўлиши ва соғлиқни сақлаш соҳасига ёш мутахассисларнинг фаол оқиб кели-

таълим олиш имкониятлари чекланган [10]. Ҳозирги вақтда таълим соҳасидаги кадрларнинг – 67,2 фоизи, соғлиқни сақлаш соҳасидаги кадрларнинг 58,9 фоизи йилига камида 40 соат профессионал тайёргарлик курсларида иштирок этадилар. Бу кўрсаткичлар халқаро стандартлардан (85 фоиз) сезиларли даражада паст. Малака ошириш дастурларида, кўпинча, назарий билимларни бериш билангина чекланилиб, амалий кўникмаларни ривожлантириш, замонавий технологиялардан фойдаланишни ўргатиш ва халқаро тажрибани ўрганиш йўналишларига етарлича эътибор берилмайди.

Замонавий рақамли технологиялар контекстида таълим ва соғлиқни сақлаш соҳасидаги кадрларнинг тайёргарлик даражаси ҳам муҳим масала ҳисобланади. Таълим соҳасида кадрларнинг – 45,8 фоизи, соғлиқни сақлаш соҳасида 38,2 фоизи рақамли компетен-

2-расм. Таълим ва соғлиқни сақлаш тизимидаги кадрларнинг малака ошириш бўйича кўрсаткичлари (2024 йил)

цияга эга бўлса-да, ушбу кўрсаткичлар халқаро стандартлардан (75 фоиз) анча паст. Бу ҳолат электрон таълим тизимларини жорий этиш, телетиббиёт хизматларини ривожлантириш ва рақамли хизматлар кўрсатишда қийинчиликлар туғдирмоқда.

Ўзбекистон Республикасида таълим ва соғлиқни сақлаш соҳалари кадрларининг ҳолати ва профессионал тайёргарлик даражаси таҳлили асосида бир қатор муҳим хулосаларга келинди. Мазкур соҳаларда миқдорий кўрсаткичлар бўйича ижобий динамика кузатилмоқда ва кадрлар сони барқарор ўсиш тенденциясига эга. Таълим соҳасида – 17,5 фоиз, соғлиқни сақлаш соҳасида – 16,8 фоизлик ўсиш – мамлакатда ушбу соҳаларга берилаётган устуворлик ва давлат инвестицияларининг самардорлигини кўрсатади. Кадрларнинг малака даражаси ҳам яхшиланмоқда, олий маълумотли мутахассислар улуши ортиб бормоқда ва ихтисослашув даражаси чуқурлашмоқда. Гендер жиҳатдан

аёлларнинг юқори иштироки кузатилса-да, ёш таркиби мувозанатли бўлиб, янги кадрларнинг фаол жалб қилинишини билдиради.

Бироқ, таҳлил натижасида, бир қатор муҳим муаммолар ҳам аниқланди. Ҳудудий номутаносиблик, айниқса, қишлоқ жойлари учун малакали кадрлар етишмаслиги; малака ошириш тизимининг чекланганлиги ва халқаро стандартларга мувофиқлик даражасининг пастлиги; рақамли компетенцияларнинг ривожланмагани ва замонавий технологиялардан фойдаланишдаги қийинчиликлар; айрим ихтисосликлар бўйича кадрлар танқислиги каби масалалар ҳам долзарб ҳисобланади. Келажакда таълим ва соғлиқни сақлаш соҳалари кадрларининг профессионал тайёргарлик даражасини ошириш учун халқаро ҳамкорликни кенгайтириш, доимий таълим тизимини такомиллаштириш, рақамли технологиялар бўйича компетенцияларни ривожлантириш, ҳудудий мувозанатни таъминлаш ва малака

ошириш дастурларини замонавийлаштириш зарур. Бу чоралар мамлакатда таълим ва соғлиқни сақлаш хизматларининг сифатини ошириш ва давлат бошқаруви тизими учун малакали кадрлар базасини мустаҳкамлаш учун муҳим асос яратади.

Таълим ва соғлиқни сақлаш тизимидаги кадрлар ҳолати ва профессионал тайёргарлик даражаси бўйича олиб борилган кенг қамровли таҳлил натижасида, Ўзбекистон Республикасида ушбу соҳаларда ҳам ижобий ўзгаришлар, ҳам ҳал қилиниши керак бўлган жиддий муаммолар мавжудлиги аниқланди. Миқдорий жиҳатдан кадрлар сонининг барқарор ўсиши, олий маълумотли мутахассислар улушининг ортиши ва ихтисослашув даражасининг чуқурлашиши ижобий тенденциялар ҳисобланади. Шу билан бирга, малака даражаси бўйича тақсимланиш, ёш ва гендер таркибининг нисбатан мувозанатли бўлиши ҳам бу соҳалардаги кадрлар тизимининг соғлом ривожланишидан далолат беради. Бироқ, профессионал тайёргарлик даражаси бўйича халқаро стандартларга етиб бориш учун ҳали ҳам катта ишлар қилиш зарур, чунки доимий таълим олиш, рақамли компетенциялар ва чет тилларини билиш каби муҳим кўрсаткичлар бўйича Ўзбекистон ривожланган мамлакатлардан сезиларли да-

ражада орқада қолмоқда.

Келажакда таълим ва соғлиқни сақлаш соҳасидаги кадрлар потенциали янада ривожлантириш учун комплекс ёндашувни амалга ошириш зарур. Мазкур ёндашувнинг асосий йўналишлари қуйидагилар: халқаро ҳамкорлик дастурларини кенгайтириш ва чет эллик тажрибани ўрганиш имкониятларини ошириш, доимий профессионал ривожланиш тизимини яратиш ва барча мутахассислар учун мажбурий малака ошириш дастурларини жорий этиш, рақамли технологиялар бўйича кенг қамровли ўқитиш дастурларини ташкил этиш, ҳудудий номутаносибликни бартараф этиш учун қишлоқ жойларида махсус рағбатлантириш тизимини яратиш. Бундан ташқари, таълим ва соғлиқни сақлаш соҳалари ўртасидаги интеграцияни кучайтириш, илмий-тадқиқот фаолиятини ривожлантириш ва инновацион лойиҳаларни қўллаб-қувватлаш орқали ушбу соҳалардаги кадрларнинг профессионал ўсишига янги имкониятлар яратиш мумкин. Ушбу чора-тадбирларнинг самарали амалга оширилиши Ўзбекистонда таълим ва соғлиқни сақлаш хизматлари сифатини халқаро даражага кўтариш ва давлат бошқаруви тизими учун юқори малакали, замонавий кўникмаларга эга бўлган кадрлар тайёрлаш имконини беради.

Манба ва адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Миллий статистика қўмитаси. Иқтисодиётда бандлар сони. https://api.siat.stat.uz/media/uploads/sdmx/sdmx_data_567.pdf
2. Ўзбекистон Республикаси Таълим вазирлиги. Таълим тизими ривожланиши стратегияси 2030. – Тошкент, 2024. – 187 б.
3. Каримова Н.А. Кадровый потенциал системы образования Узбекистана: состояние и перспективы развития // Образование и наука в XXI веке. 2023. №4. – С. 35-42.
4. Абдуллаев А.К. Соғлиқни сақлаш тизимида кадрлар тайёрлаш ва малака ошириш масалалари. – Тошкент: “Тиббиёт”. – 2023. – 165 б.
5. Johnson, M., Smith, R. Teacher Professional Development in Central Asia: Challenges and Opportunities. – London: Education Policy Press, 2022. – 234 p.
6. Иванов П.С. Медицинские кадры в странах Центральной Азии: анализ современного состояния // Здоровоохранение и медицинская наука. 2022. №6. – С. 78-85.
7. World Health Organization. Health Workforce Development Strategy for Central Asian Countries. – Geneva: WHO Press, 2023. – 156 p.
8. Раҳмонов С.Т. Худудий ривожланиш ва ижтимоий хизматлар: Ўзбекистон тажрибаси. – Тошкент: “Фан”. – 2023. – 298 б.
9. Anderson, K., Davis, L. Gender Balance in Healthcare and Education Sectors: International Comparative Analysis. – New York: Academic Publishers, 2022. – 189 p.
10. Юсупова М.Р. Непрерывное образование в системе здравоохранения: опыт Узбекистана // Вопросы образования и науки. 2023. № 3. – С. 92-98.